

A bukaresti magyar sajtó románság- és Balkán-képe (1860-1918)

Makkai Béla¹

A Kárpátok keleti/déli gerincén túli magyar sajtó egyidős az egyesített román állammal. A bevándorolt magyarok orgánumait végig lapozva, mint valami ódon tükröben szemlélhetjük az Oszmán-, Orosz- és Habsburg Birodalom közé ékelődött peremvidék felemelkedését a Balkán zászlóshajójának számító modern állam, s Nagy-Románia létrejöttéig. Ez a látószög egyúttal alkalmas a dualizmus kori magyar államot délről határoló tágabb földrajzi-történeti régió, a Balkán kontúrjainak vizsgálatára is.

Az első magyar nyelvű orgánumot Koós Ferenc bukaresti református lelkész alapította 1860-ban a Hunnia társulat kiadói vállalkozásaként. A *Bucuresti Magyar Közlöny*² szerkesztője az anyaország és a választott haza közötti konstruktív közvetítő szerep betöltése mellett tett hitet. De a jószomszédi viszony ápolása mellett fontos hangsúlyt kap a befogadó ország iránti lojalitás erősítése is.³

A lap kénytelen dacolni az osztrák abszolútizmus ármánykodásaival, de 1848/49 fegyveres konfliktusa óta a román közgondolkodást terhelő magyarellenes előítéletekkel is.⁴ (Melyek az Erdélyből átözönlő román értelmiségiek révén csak tovább sokasodtak.)

A román xenofóbia ugyanakkor bőséges témát kínált a hetilap számára. Koós a földtulajdonlást szabályozó törvény kapcsán sajnálkozva írta: „A román nemzet igen óvatos kezd lenni az idegenek megtelepítésében”, a templomi ingatlanok vásárlására kizárólag besszarábiai, bulgáriai, bukovinai, bánági, és erdélyi románoknak ad lehetőséget, azonnali honosításukkal.⁵ Míg az idegenek csak nehezen (tíz év helyben lakás és hosszas jogi procedura után), a zsidók egyáltalán nem juthattak földtulajdonhoz.⁶

A magyar hetilap a nagyhatalmi koncert diplomáciai elismerését továbbra is nélkülöző fiatal állam szalonképesnek aligha minősíthető bevándorlás-politikája elleni burkolt tiltakozásként közölte a moldvai belügyminiszter, Mihail Kogălniceanu zsidó rabbikhoz intézett (cirill-betűs!) felhívását.⁷ A későbbi miniszterelnök elégtelen a keresztényi türelem és vendégszeretet hazája-, idegenek menedékeként jellemezte országát, majd fenyegető élel leszögezte: „Ha önök hazánkban jogokat követelnek, mindenekelőtt [teljesítsék] a haza iránti kötelezéseiket. Jutalom csak szolgálhat, jog csak kötelelességteljesítés után adatik mindenkor.” Végül „utálatos” és „nevetséges” öltöztetik

¹ Történész, oktató, KGRE-BTK

² Ld.: Makkai Béla: Az első magyar nyelvű újság Ó-Romániában = Pro Minoritate, 2004/Tavaszi. 19–36.

³ Bucuresti Magyar Közlöny (a továbbiakban: BMK), 1. sz. (1860. máj. 15.) Egy Brailából küldött olvasói levél, hasonló értelemben fogalmazott: „...megszületett hazánk édes nyelvének tolmácsa a külföldön azon kapocs, amely bennünket szomszédainkkal – kikkel évszázadok emléke, egy dicső múlt és egy nagy jövő reménye-bizonyossága csatol – válhatlan egybekössön.” BMK, 5. sz. (1860. júl. 14.)

⁴ BMK, 11. sz. (1860. aug. 25.) A lap másutt „anti-magyarizmus féle cikkek”-et emlegetett. – BMK, 21. sz. (1860. nov. 3.) Ld. még: Makkai Béla: A magyar-román szomszédáskép alakulása Ó-Romániában a XIX-XX. század fordulóján. – In: Uő: Idegenben : tanulmányok a magyar-magyar kapcsolatok korai történetéből. – Bp. 2004. Károli Gáspár Református Egyetem. – p. 121-143.

⁵ BMK, 3. sz. (1860. jún. 30.)

⁶ A honosítás egyébként vegyes házasság esetében 10 év, bojár esetében 7 esztendő volt. Ha a kérelmező román származását bizonyította, gyakorlatilag azonnal elnyerhette azt. – BMK, 3. sz. (1860. jún. 30.) A zsidóság azonban gyakorlatilag 1920-ig el volt zárva még ezektől a lehetőségektől is. Sorsukat a lap egyik írása így jellemezte: „Élete itt századok múltán is csak zarándoklás a pusztában az ígéret földje felé...” – BMK, 4. sz. (1860. júl. 7.)

⁷ BMK, 3. sz. (1860. jún. 30.)

elhagyására szólította fel az izraelita felekezet tagjait, mondván, hogy azzal megbotránkoztatják, és támadásokra ingerlik a románságot.⁸

A lapszemlékben másutt németellenességbe ütközünk: A *Romanul* például sommásan gyarmatosításnak bélyegezte egyes bojárok modernizációs célból szervezett telepítéseit, mondván, vigyázni kell az oroszországi svábokkal, mert nem olvadnak be. Sőt, „a Balti-tengertől a Fekete-tengerig” „uralkodó és elnyomó nemzet” lesznek.⁹ A *Híradó* szerkesztője az irreális felvetésre higgadtan reagált: „... jóindulattal álltjuk, hogy a fölemésztetéstől Romániát sem féltjük, mert itt kebelében tapasztaljuk, hogy több olvasztóerővel egy nemzetiség sem bír. Itt német, görög, zsidó, rác, cigány s minden a hon nyelvén beszél...”¹⁰

A román sajtó általában borúlátóan ítélte meg a magyarság és a Balkán népeinek hosszabb távú kapcsolatát. A '48-as forradalmár, Constantin Rosetti lapja, a *Romanul* románok és magyarok ismételt fegyveres összeütközését jövendölte.¹¹ Egy másik híradás egy verseci román mágnást idézett, aki azzal bízta ortodox hitsorosait, hogy a Bécsből kormányzott, kevert népességű Szerb Vajdaság nem lesz többé a magyaroké.¹² Érdekes, hogy míg a *National* cikkében a „legbarbárabb” magyarok végpusztulásba vivő „pokoli terveit”-ről olvashatunk,¹³ Horvátországból – amely 1848-ban a sok évszázados államközösséget felmondva, elsőként támadt fegyverrel a forradalmi Magyarországra – magyarbarát demonstrációról érkezett híradás. (A Szlavóniába vezényelt Essen nevű magyar ezredet hatalmas horvát tömeg búcsúztatta ovációval Zágrábban.)¹⁴

Az olasz egységküzdelmekben fontos szerepet játszó honvéd emigránsok nem csak a Balkán észak-nyugati tengeri kapujánál, Fiuménél¹⁵ tűnnek fel a lapban, de a Fekete-tenger partvidékén, Galacon is rajzani kezdtek.¹⁶ A Garibaldi seregébe igyekvő magyarok nem kis kockázatot vállaltak ezzel, hiszen mint a Közlönyben is olvashatták Ausztria folyami flottája Magyarhonba tartó fegyverszállítmányokat fogott el Szulinánál, a Duna-deltában.¹⁷

Az itáliai küzdelmekben is megmutatkozó magyar vitézség hírei irritálták és félelmet keltettek a románságban, (bár Cezar Bolliac példának állította a román ifjúság elé¹⁸), a lap ezért a közös történelmi múlt¹⁹ és a magyaroknak a jelen békés építőmunkájában való szerepvállalása példáival próbált békítő gesztusokat tenni.²⁰

⁸ Az irat végül szigorúan meghagyta, hogy a zsinagógákban háromszori felolvasás után sürgősen hajtsák végre rendelkezéseit. – BMK, 3. sz. (1860. jún. 30.)

⁹ BMK, 17. sz. (1860. okt. 6.)

¹⁰ BMK, 19. sz. (1860. okt. 20.)

¹¹ BMK, 27. sz. (1860. dec. 22.)

¹² BMK, 11. sz. (1860. aug. 25.)

¹³ Ha „pokoli terveiket” meg akarják valósítani, „patriotizmusuk köpönyegébe burkolt képmutatással” – így a román szerző – akkor elvesznek. – BMK, 15. sz. (1860. szept. 22.)

¹⁴ A magyarokat „roppant néptömeg kísérte minden osztályból”. A Száva-hídon sorfalat álló magyar egység „viharos és hosszan tartó zsívióval üdvözlötett, mire az ezred lelkesült éljen kiáltásokkal és csákok lengetésével felelt.” A zenekar magyar és horvát dalokat játszott.– foglalta össze a történetet a híradás. – BMK, 18. sz. (1860. okt. 13.)

¹⁵ Türr István tábornok, Garibaldi hadsereg-felügyelője Fiumén keresztül próbált 2400 magyar attilát a béklyóba vert Magyarországra juttatni. – BMK, 22. sz. (1860. nov. 17.)

¹⁶ Csoportjaikat francia gőzösök hajózták be. – BMK, 21. sz. (1860. nov. 3.)

¹⁷ BMK, 26. sz. (1860. dec. 15.)

¹⁸ BMK, 9. sz. (1860. nov. 3.)

¹⁹ BMK, 9. sz. (1860. aug. 11.) és 11. sz. (aug. 25.)

²⁰ Ld.: *Makkai Béla*: Az első magyar nyelvű újság Ó-Romániában = Pro Minoritate, 2004/Tavaszi. p. 21. Ez a módszer a későbbiekben is visszaköszön. A közhasznú magyar orvosok sikerei között említi meg a lap-társ, hogy a Románia legkiválóbb szemorvosaként bemutatott dr. Fialla Lajost sikeres műtétet hajtott végre Milán szerb fejedelem román nagyanyján, Catargiu asszonyon, s jutalmul a Đakovo-rend nagykeresztjét kapta. – Bucuresti Híradó [a továbbiakban: BH] = Gazetta de Bucuresci, 1880. máj. 9.

Az ún. nagy keleti válság időszakában napvilágot látott, s a vidini, ruszcsuki, isztambuli emigrációtól is támogatást nyert²¹ *Bucuresti Híradó*²² Balkán-képe még karakteresebb.

Mutatványszámának vezércikke úgy köszönti a fiatal Romániát, mint az európai kultúrnemzetek sorába lépett balkáni államot, amely – a gabonakonjunktúra áldásainak köszönhetően – az egyesítés óta látványos fejlődést mutat.²³ A magát Róma sokra hivatott örökösének tekintő ambiciózus állam feszülten várta a félsziget keresztény kisépeinek sorsát formáló 1875-ben támadt háborús konfliktus végkimenetelét.

A balkáni ortodox népek patrónusának szerepében tetszelgő Oroszország hadmérnökeinek logisztikai előkészületei jelezték, hogy a drámai változások nem kerülnek el az Al-Duna térségét sem. A híradás végén a lap szerkesztője, az 1849-es intervenció árnyékában oroszellenes álláspontra helyezkedik, s gratulál az orosz nyomásnak (kezdetben) ellenálló Romániának taktikus semleges politikájához.²⁴

A dunai fejedelemség balkáni útkeresése végül mégis az orosz kolosszus oldalán vezetett el a Porta formális fennhatóságának lerázásához, noha a románságban elevenen élt a Drinápolyi béke utáni több évtizedes orosz megszállás emléke. Bukarest tartózkodását az a félelem is táplálta, hogy a Krimi háború utáni rendezés veszteségeiért a két birodalom küszöbön álló háborújának várható győztese, Oroszország román területekkel (is) kárpótolhatja magát.

A háborús esélyek latolgatása²⁵ közben azzal a lehetőséggel is számolni kellett – a bolgár felkelés példájára –, hogy a harcok végjátéka nem hoz-e kíméletlen megtorlást a románságra? A bukaresti lapok végül már nem a cári seregek átvonulásának garanciáit firtatták, hanem a kínálkozó alkalmat üdvözltek – a hajdani Dácia minden latinjának egyesítéséhez...²⁶ Mint ismeretes, az átvonulás fejében Hohenzollern Károly fejedelem irányítása mellett aratott fényes győzelmet Plevna sáncainál a „szövetséges” haderő. A korábban szkeptikus román sajtó önfeledten győzelemittassá vált.

A változó közhangulatban a ruszofóbia közös érdek-szempontjait magyarelles politikai indulatok törölték el. A *Telegraful* 1876. évi szilveszteri száma a „szidalmak” és „alávalóságok” „szokásos”[!] özőnét zúdította a magyar laptársra.²⁷ A negatív fordulatra a magyar közvélemény tüntető törökbarátsága szolgál magyarázatul. Különösen a budapesti diákság demonstratív tisztelgése „Európa beteg emberénél”. A konstantinápolyi vizit miatt a török atrocitásokat elszenvedő balkániak felháborodása oly mértékű volt, hogy magyar delegáció hajóját fegyveres tüntetők várták vélelmezett partraszállásuk helyszínén, Cattaro kikötőjében.²⁸

A lap határozottan cáfolta viszont, hogy a magyar hatóságok tiltanak adományok gyűjtését román sebesültek javára.²⁹ Ami nem volt egészen légből kapott vád, mivel ekkoriban kap öt éves börtönbüntetést – tiltott toborzás címén – a szerb Miletic Svetozár is, az újvidéki *Zastava* szerkesztője.³⁰

²¹ BH, 1876. okt. 1.

²² Ld.: Makkai Béla: Egy kisebbségi hetilap – a Bucuresti Híradó = Pro Minoritate, 2007/Ősz-Tél, p. 118-141.

²³ BH, 1876. okt. 1.

²⁴ BH, 1877. febr. 20./márc. 4.

²⁵ BH, (1877. ápr. 3./15.)

²⁶ *Vestea* 1877. ápr. 13. Ld.: BH, 1877. ápr. 23./máj. 5.

²⁷ BH, 1877. jan. [1./13.] 13./1.

²⁸ A magyar hajó azonban, tán elővigyázatosságból, a Quarner-öbölben ért partot. – BH, 1877. febr. 6./18.

Cattaróról egyébként már korábban is hallhatott a romániai magyar újságolvasó, amikor is a kvázi független, de éhínségektől és belső hatalmi villongásoktól sújtott Montenegró püspök-fejedelmét, Danilót meggyilkolták a tengerparti városban. – BMK, 11. sz. (1860. aug. 25.)

²⁹ A gyanús politikai aktivitást kifejtő bizottságokat csakugyan, de az egyedi segélyezést nem. – BH, 1877. máj. 22./jún. 3.

³⁰ A politikus, mint ismeretes, még ötéves börtönbüntetése letöltése előtt megvakult a fegyintézetben.

A hosszú balkáni háborút lezáró Berliini kongresszus Bulgáriának autonómiát, Romániának pedig a két szerb fejedelemséggel együtt a teljes függetlenséget hozta el. A béke azonban nem csak a magyar lap szerkesztőjét frusztrálta (Bosznia-Hercegovina okkupációján kívül alig hagyva számára megírni való „nagy” témát),³¹ de a román politikai elitet is, az által, hogy a vegyes lakosságú Észak-Dobruzsza és a Duna-delta birtokbavételével egyidejűleg le kellett mondjon orosz szövetséges javára az 1856-ban Moldvához csatolt Délnyugat-Besszarábiáról. A másik ok az ország szuverenitását garantáló nagyhatalmak azon feltétele, hogy Bukarest köteles megadni a román állampolgárságot a több százezernyi „hontalan” zsidónak, akik – Magyarországhoz hasonlóan –, mint afféle polgárság-pótlék a kapitalizálódás legnagyobb haszonélvezőivé, egyben bűnbakjaivá lettek Romániában.³²

A háború és az olcsó tengerentúli gabona által előidézett gazdasági recesszió, valamint a román protekcionista gazdaságpolitika következtében jelentősen romlott a bevándorolt magyarok munkaerő-piaci helyzete. A jöttment magyar haimanokról, (másutt boanghen), semmirekellő jövevényekről,³³ „gyűlöletes gúnnyal” írta a román sajtó, hogy a világverő hunok elkorcsosult utódai, mint a románok szolgálai keresik boldogulásukat a Balkánon.³⁴

Noha 1883-tól szövetségi szerződés fűzte össze a két szomszéd államot, a kivándorlás újabb hullámaival érkezők helyzete tovább romlott az 1886-os vámháború következtében. Hiába puffogtatta petárdáit a budapesti sajtó ekképpen: a magyarnál csak a zsidót gyűlölik jobban Romániában, mert a szívós székely „teljesen értéktelenné teszi a román munkásokat”.³⁵ A szomszéd állam szövetségi kötődéseire is hatással lévő konfliktus summázata is igen fölünyes: „Egy pigmeus az európai államok között öklöt mutatott a Monarchiának”.³⁶

A bukaresti magyar lap ezzel szemben a kivándorlás gazdasági és társadalmi okait vizsgálva tárgyilagosan állapította meg az anyaország felelősségét, s vele szemben, mint példaképet mutatva fel a befogadó hazát, amely a földéhség enyhítése érdekében bátran hozzányúlt az egyházi latifundiumokhoz.³⁷

Az anyaországot érintő kritika érvényességét egyébként is felülírta a magyar nemzetpolitikában a századfordulón beálló szemléletváltás. Ennek fontos eleme volt, hogy a demográfiai robbanás emberfeleslegét az Egyesült Államok olvasztótégelye

³¹ BH, 1877. máj. 22./jún. 3.

³² A lap hosszan idézi a liberális *Romanul*-t, amely szerint az idegen zsidók szokása, hogy üldöztetéseikről „jajgassanak” és „vádaskodjanak”, de ezzel megkeserítik a hazai zsidóság és a románok kapcsolatát. – BH, 1877. febr. 20./márc. 4. Egy másik közlemény Ion Brătianu emancipációs vitában elfoglalt álláspontját idézte. A román miniszterelnök Berlinben tárgyalva az Alliance Israelite elnökével megpróbálta elérni, hogy ne vigyék a nagyhatalmak kongresszusa elé a romániai zsidóság ügyét; miközben azt állította, hogy hazájában 10 gazdasági bűncselekményből 8-at zsidók követnek el, s hogy „gyakran fel kellett hagynom a zsidó bűnös megbüntetésével, nehogy Európa azt mondja, hogy zsidó üldözök vagyunk.” – BH, 1879. márc. 16.

³³ BH, 1882. okt. 1. A magyar egyesület tiszteletbeli elnöke írta a Kárpátokon túliaknak, hogy ne jöjjenek, mert nem tudnak megkapaszkodni a hely- és nyelvismerettel, s nagy érdekérvényesítő képességgel bíró görög és zsidó lofogattal [mindenes] szemben. – BH, 1877. ápr. 3./15.

³⁴ BH, 1877. márc. 15./ápr. 3. Ez összecseng a szomszéd ország viszonyait alaposan tanulmányozó közgazdász, Hegedűs Lóránt megállapításával, aki azt írta, hogy a szakképzetlen magyar cseléd valójában olyan már, mint valami „általános fogyasztási cikk, mint a tea, vagy kávé, melynek behozatala a szükségletek szerint ingadozik.” – Hegedűs Lóránt: A székelyek kivándorlása Romániába. – Bp. 1902. p. 23.

³⁵ A híradás későbbi ugyan, de a tónus jellemző a korszakra. – Pesti Hírlap, 1902. okt. 30. Igazolásképpen a lap idézi a Limbovica Takaré- és Hitelegyesület alapszabályzatát, amely szerint az egyesület *nem fogadhat tagjai sorába zsidót és magyart*. A szabályzat természetesen csak román belügyminisztériumi jóváhagyással léphetett érvénybe. Hasonló kitétel tartalmazott a Sper[v?]janka Bank alapszabályának 12. pontja is. – MOL K 26 ME 548. cs. 4524. 1902 XXII. t.

³⁶ Pesti Hírlap, 1886. máj. 15.

³⁷ Igaz, a radikális „reform” inkább szólt a fanarióta-görög elit gazdasági befolyásának végleges megtöréséről, mint a nemzet „aranytartalékának” tekintett parasztság felemeléséről. – BH, 1879. jan. 19.

helyett a magyar etnikum peremvidékei felé tereljük. Míg a magyar állam „balkáni hivatása jegyében” e népáramlás „természetes levezető csatornája”-nak tekintették – egyébként tévesen – Szlavóniát és a kondominiumként integrált Bosznia-Hercegovinát, addig a korszak neves statisztikusa, Thirring Gusztáv a korabeli Romániát „a magyarság temetőjé”-nek nevezte.³⁸ A kivándoroltak érdekében kimunkált segélypolitika³⁹ gerincét a magyar nyelvű hitélet és iskoláztatás feltételeinek megteremtése jelentette, de keretében anyanyelvű sajtóorgánumokat is támogattak.⁴⁰ Annál is inkább, mivel a kereskedelmi tárca bukaresti tudósítója 1901-ben úgy jellemezte a szomszéd ország sajtóviszonyait, hogy “[...] a rumán hírlapirodalom csaknem állandóan hamis és tendenciós híreket közöl Magyarországról...”;⁴¹ s hogy “a rumán kormány, vagy ha ez nem, a felizgatott deákság a neki nem tetsző zurnalisztákat egyszerűen kiüldözi”.⁴²

A Romániai akció⁴³ támogatásával 1902-től megjelenő *Bukaresti Magyar Újság*⁴⁴ fogadtatása e negatív várakozások szerint alakult: az *Apărarea Națională* a magyar újság megjelenését ügynökök mesterkedésének, a sajtószabadsággal való visszaélésnek, a szerkesztőket pedig “báránybőrbe öltözött farkasok”-nak nevezte, kiknek veszedelmes terve a csángók tudatának megzavarása.⁴⁵ Pedig a budapesti kabinetnek a szerkesztőhöz intézett elvi instrukciói igen egyértelműek voltak: “Minden ízetlen hyperlojalitás elkerülésével tartozik Ön Románia és intézményei iránt lojalitással viselkedni...”⁴⁶

Hogy a lap működése az elvárásoknak megfelelően alakult, azt nem az egyetlen fennmaradt lappéldány alapján állapíthatjuk meg, hanem abból a vihart kavart esetből következtethetünk rá, amely a külföldi magániskolák román nyelvoktatása körül robbant ki 1905-ben. A *Pesti Hírlap* egy élesre hangolt cikkben⁴⁷ marasztalta el a magyar kormánypolitikát, amiért képtelen megakadályozni, hogy a magyar pénzen fenntartott iskolákban drasztikus mértékben (háromszorosára) emeljék a kötelező román órák számát. A negatív román nemzeti karaktervonásokat taglalva a lap úgy fogalmazott: a Monarchia “meghunyáskodik a kicsiny, de vakmerő Románia előtt”. A szenzációhajtás írás lehetséges diplomáciai következményeit enyhítendő sajtó-

³⁸ Thirring Gusztáv: A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság. – Budapest, 1904. 365. p.

³⁹ Ld.: Makkai Béla: Végvár, vagy hídfő? : „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában, 1904-1920. – Budapest, 2003. Lucidus Kiadó [Kisebbségkutatás Könyvek]; valamint uő.: Idegenben : tanulmányok a magyar-magyar kapcsolatok korai történetéből. – Budapest, 2004. Károli Gáspár Református Egyetem, s. uő.: - Caring for Hungarians in Bukovina. – In: Minorities Research, 3. A Collection of Studies by Hungarian Authors / ed.: Cholnoky, Győző. – Budapest, 2001. Lucidus. – p. 20-41.

⁴⁰ Az 1911-ben alapított Boszniai Hírlap néhány szám után megszűnt. – Tarkovich József, a Julián Egyesület elnök-igazgatójának 1911. máj. 22-ei levele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz. Magyar Országos Levéltár (MOL), Miniszterelnökség (ME) központilag iktatott és irattározott iratai, K 26, 945. cs., 1911–XVI–3117. sz. (359. asz.)

⁴¹ Márfy-Mantuano Rezső kereskedelmi miniszterhez írt 1901. febr. 22-ei jelentésének másolata. MOL, ME K 26, 858. cs., 1902–XXII–2274. sz. (1496. asz.)

⁴² A Pester Lloyd bukaresti tudósítóját is megfenyegették. – Márfy-Mantuano Rezső kereskedelmi miniszterhez írt 1902. dec. 19-ei jelentésének másolata. MOL, ME K 26, 858. cs., 1903–XVIII–638. sz. (405. asz.)

⁴³ Az 1901-ben elindított titkos „nemzetgondozási” kormányakcióról ld. Makkai Béla: A kivándorolt magyarság anyaországi támogatása a múlt század elején – Ploiești példáján = Századok, 136. évf. 1. sz. (2002), p. 3-30. és uő.: Magyarág gondozás Galațin (1901-1920). – In: Hagyomány, közösség, művelődés : tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére / Szerk.: Ablonczy Balázs [et al.]. – Bp. 2002. Books in Print Kiadó. – p. 492-504.

⁴⁴ Ld.: Makkai Béla: A sajtó szerepe a magyar kormány ó-romániai nemzetgondozási programjában = Századok, 140. évf. 1. sz. (2006), p. 3-24.

⁴⁵ Barna Endre: Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok. Kolozsvár, EMKE, 1908. 18. – Bukaresti Magyar Újság [a továbbiakban: BMK], 1902. júl. 6.

⁴⁶ Pro domo. (Dátum nélkül.) Szóbeli utasítások Poliány Zoltán szerkesztőnek. MOL, ME K 26, 858. cs., 1903–XVIII–2981. sz. (405. asz.)

⁴⁷ Magyar iskolák elrománosítása. – Pesti Hírlap, 1905. márc. 12.

helyreigazítás jelent meg Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapjában*,⁴⁸ (amely magyar viszonylatban talán a legsűrűbben jelentetett meg balkáni tárgyú közleményeket, elemzéseket). A cikk szerzője a bukaresti lap szerkesztője, Poliány Zoltán volt, akit többéves romániai munkássága elismeréseként Károly, román király is kitüntetett, s aki 1908-as távozása után Eszéken alapította meg a *Szlavóniai Magyar Újságot*,⁴⁹ amely a Monarchia felbomlásáig pótolhatatlan szerepet töltött be a horvátországi magyarság életében.

Az 1907 és 1910 között megjelenő *Romániai Hírlapot*⁵⁰ az érdekvédelem és lojalitás kettőssége jellemezte. Előbbire a magyar munkavállalókat sújtó diszkriminatív intézkedések elleni fellépése szolgál bizonyossággal.⁵¹ A romániai viszonyok taglalása ugyanakkor a szükséges lojalitáson esetenként jóval túlmutatott: A figyelmes gesztusok sorába tartozik, hogy a lap irodalmi szemelvényei között többször szerepelt verseivel a Carmen Sylva álnéven publikáló királyné,⁵² s hogy hosszabb cikk méltatta a „román Petőfi”, Mihai Eminescu [Eminovici!] munkásságát,⁵³ (noha szemérmesen elhallgatta a nagyformátumú költő izzó magyarellenességét).⁵⁴ A lap főszerkesztőjének álláspontja esetenként teljességgel egybevág a román érdekekkel: Constanța modern kikötőjének avatásáról szóló cikkében például a vegyes lakosságú Dobrugeának az anyaországhoz való „visszacsatolás”-áról beszél,⁵⁵ fittyet hányva a bolgár történeti jognak, ami az okfejtésben épp oly kevésbé számít, mint a délnyugati szomszédban élő románok számbavételénél a hivatalos szerb statisztikák négyszeres eltérést mutató adatsorai.⁵⁶

A román gazdaság rákfenéjét jelentő kettős bérleti rendszerről,⁵⁷ s az általa előidézett véres parasztháborúról, illetve az azt követő kárrendezésről⁵⁸ szóló cikkek végkicsengése is az, hogy mennyire üdvös a zömében zsidó tulajdonban lévő nagybérletek megszabolázása.⁵⁹

⁴⁸ A romániai magyar iskolák ügye. Levél a szerkesztőhöz. – *Budapesti Hírlap*, 1905. ápr. 21. Ha magyar iskolákat nem is, de görögöket a román hatóság bezáratt Dobrudzsában. – Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1989. p. 247.

⁴⁹ Ld.: Makkai Béla – Makkai Várkonyi Ildikó: *A Szlavóniai Magyar Újság és a horvátországi magyarság (1908-1918)*. – In: *Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből : tanulmányok / Szerk.: Arday Lajos*. – Bp. 1994. Közép-Európa Intézet – Teleki László alapítvány. p. 85-108.

⁵⁰ Ld.: Makkai Béla: *A regáti magyarság szócsöve – a Romániai Hírlap (1907-1910) = Pro Minoritate*, 2005/Ősz, p. 88-111.

⁵¹ 12 magyar kocsis ügyében felkereste a belügyi államtitkárt, aki megígérte, hogy katonai gyakorlatra lefoglalt igazsállataikért busásan megfizet. – *Romániai Hírlap*, 1908. júl. 26. Közölte egy brezoiu-i magyar cipésmester felhívását, aki így próbálta közös fellépésre bírni sorstársait a diszkriminatív ipartörvény ellen. – *Romániai Hírlap*, 1908. dec. 6

⁵² Elek Ferenc, giurgiuai tanító tolmácsolásában. – *Romániai Hírlap*, 1909. febr.21.

⁵³ *Romániai Hírlap*, 1908. máj. 24.

⁵⁴ Köpeczi Béla: *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe*. – Bp. 1995. Akadémiai Kiadó. – p. 131-160.

⁵⁵ *Romániai Hírlap*, 1909. okt. 14.

⁵⁶ A hivatalos népszámlálási adatokkal szemben négyszer többre, mintegy félmillióra teszi a szerb zaklatásoknak kitett románok létszámát, majd – még vastkosabb túlzásba esve – az össznépszerűség negyedében adja meg arányukat. – *Romániai Hírlap*, 1909. ápr. 4. Reálisan mintegy 120.000 román lakossal számolhatunk a szomszédos királyságban. Ld.: *Köztes-Európa, 1763-1993. : térképgyűjtemény /Összeáll.: Pándi Lajos*. – Bp. 1995. Osiris – Századvég. – p. 60.

⁵⁷ *Romániai Hírlap*, 1907. nov. 17.

⁵⁸ *Romániai Hírlap*, 1907. nov. 24.

⁵⁹ Még ha a törvénycsomagot benyújtó liberális Dimitrie Sturdzától vett idézet áthallásai a magyarországi viszonyokra nyilvánvalóak is: „Mi vagyunk e földnek urai, kik az idegeneknek megengedjük, hogy köztünk tetszésük szerint élhessenek, de nem engedhetjük meg, hogy hazánk alapját megtámadhassák.” – *Romániai Hírlap*, 1908. ápr. 12. A Take Jonescu és Ion Lahovary konzervatívjai által támadott intézkedési terv a csaknem négymillió hektáryai nagybirtok kétharmadát kitevő bérletek – 60 %-ban „idegen” – gazdáik ellen irányult.

A román nemzetpolitika bővületébe esve a lap egyik munkatársa a magyarság talán legproblematisabb szomszédjáról egyenesen úgy vélekedett: „...a román nép szigorú ragaszkodása minden nemzeti ügy iránt bármely nemzetnek példányképül [sic!] szolgálhat”.⁶⁰

A hazai szászok által kiadott *Romániai Magyar Újság* (1909-1916)⁶¹ fennállása az európai háborús készülődés és a kirobbanó harc idejére esik. Bosznia 1908. évi, csaknem háborúba torkolló annektálása után a Monarchia, mint az európai béke felforgatója jelent meg a balkáni közvéleményben. Ennek is következménye a lapra nehezedő Monarchia- és magyarellenes támadások teherterele.⁶² A helyi viszonyok ismeretében azonban a lap szerkesztői nem riadtak vissza annak megállapításától, hogy a románokat nem feltétlenül a jogos önvédelem ösztöne hevíti szövetségesük, a Monarchia megtámadására, hanem közönséges területrabló szándékok is.⁶³

Ez az expanzív politika a Balkán-háborúkban jól tetten érhető, amikor Románia a makedóniai kucovlachok néhány tízezres tömegére hivatkozva „kompenzációt” nyerhetett az Oszmán Birodalom örökségén osztozó balkáni szövetségeitől. Mint ismeretes, a zsákmány elosztása, s a csak kisebb részben román lakosságú Dél-Dobruzsza⁶⁴ bekebelezése feszült nemzetközi légkörben ment végbe. A legfőbb cél azonban a román többségű Erdély megszerzése volt, amelyért a román kormányzat évtizedek óta titkos kampányt folytatott.⁶⁵ Az efféle összefüggések feltárása nem volt veszélytelen vállalkozás a korabeli Romániában, ahol a közönséges rágalmakat cáfolni merő lapokat is elkobozták, nyilvánosan megsemmisítettek, olvasóit bántalmazták.⁶⁶ Nem csoda, hogy a nacionalista történész, Nicolae Jorga közreműködésével⁶⁷ a világháború kirobbantásának felelősségét is a magyarságra igyekeztek rátolni.⁶⁸

Mindezek után – a Bruszilov-offenzíva kezdeti sikerein felbuzdulva – a román haderő 1916 kora őszen Dél-Erdélyre támadt...

⁶⁰ Kertész József bukaresti református igazgató-tanító szavai. – Romániai Hírlap, 1907. dec. 8.

⁶¹ Ld.: Makkai Béla: A sajtó szerepe a magyar kormány ó-romániai nemzetgondozási programjában = Századok, 140. évf. 1. sz. (2006), p. 3-24.

⁶² A Monarchia bukovinai románokkal szembeni rossz bánásmódjáról cikkező *Universul*-t a román közvélemény feltűzelésével vádolja. – Romániai Magyar Újság [a továbbiakban: RMÚ], 1914. okt. 7.

⁶³ Az *Adevarul* egyenesen azt írta: „... kétségtelen, hogy a háborút Vilmos császár és Tisza provokálta”. Mire a lap úgy reagált, hogy nincsen oka szerénykedésre a szomszéd országok politikusainak sem... – RMÚ, 1915. dec. 29.

⁶⁴ Az expanziós szándékok egyértelmű jelének ítélte a lap szerkesztője a román sajtó felhívását Erdély térképének megszerzésére, úgymond „turisztikai” célokra... – RMÚ, 1915. febr. 21.

Hasonlóképpen szkeptikusan fogadta Pau, francia tábornok bukaresti útjának hírért, miután a főtiszt fogadására több tízezres tömeg verődött össze, élükön prominens személyiségekkel. – RMÚ, 1915. febr. 26.

⁶⁵ Bolgár adatok szerint 1910-ben a terület 282007 lakosából 6539 volt román. - Ghenov, G. P.: Mezdunarodni aktove i dogovori zaszagasti Balgarija. – Szofia, 1940. Pridvorna Pecsatnica 446. p. Idézem Miczov Jordántól: Bolgár-magyar diplomáciai kapcsolatok 1920 és 1931 között. – Bp. 2002. (Szakdolgozat) – p. 11.

⁶⁶ A konzervatív Marghiloman-kormány a háború végén elődei felelősségét firtatva adatokat szivárogtatott ki a háborús kampány kiadásairól. A *Gazeta Bucureștilor* szerint 2,350.000 leit költöttek az Erdély-kampányra, amelyből bőven jutott a hazai román vezetőknek is. Idézem a BMH, 1918. júl. 21-ei számából.

⁶⁷ Az ilyen újságok olvasóit esetenként bántalmazták is. – RMÚ, 1915. dec. 31.

⁶⁸ A bűnbakká tétel egy démonizált Tisza István portréba sűrítve történt meg. A *pesti atléta* című írásában baljós jegyekkel ábrázolt háborúzó „típus-magyar” alakjáról így beszél a szerző: „Még a magyarrá lett Isten sem tudná megállítani azt a fanatikus, vak és süket embert, aki ellenfelei vérevel kijelölt egyenes úton megittasulva rohan a végpusztulásába.”Majd így folytatja: „Tisza Károlyit pesztrálja, Szerbiára pisszent, mintha jobbágya volna, Berchtoldot sétálni küldte, és emberét rakta a helyébe. Provokálja a világot. Győzni, uralkodni, parancsolni és gyarmatosítani akar.” *Universul*, 1915. dec. 28. - Idézem a RMÚ, 1915. dec. 31-ei számából.

⁶⁹ Az *Adevarul* aznap számát idézve: „...kétségtelen, hogy a háborút Vilmos császár és Tisza provokálta”. - RMÚ, 1915. dec. 29.

Ahogy a világháború végjátékában létrejött *Bukaresti Magyar Újság*⁶⁹ értékelte a történeteket: „a nagyzási Románia győzelmeskedett a józan ész fölött és így a katasztrófának [ld. különbéke-kérés] be kellett következnie.”⁷⁰

A közelmúlt zaklatott történései nyomán a román “hitzegés” konzekvenciáinak levonása, s a szomszédsági kapcsolatok új alapokra helyezésének igénye⁷¹ elmozdulást jelent a magyar kormányok által korábban megszabott iránytól.

A főszerkesztő a rekvirálások és internálások sajtó emlékéit felidézve szembesíti magyarjait a román vendégszeretet tévesnek bizonyult mítoszával.⁷² Ám a Kárpátokon túli létbe gyökerezett, “maradó” magyarok nyugalmas munkálkodása és fizikai megmaradása érdekében az egymásra utalt két szomszéd nemzet megbékélésének garanciáit sürgeti.⁷³ S a lap utolsó számainak egyikében felveti a Román-Magyar Szövetség megalakításának gondolatát,⁷⁴ mintha csak demonstrálni akarná: a nemzetek méltóságára és a jogegyenlőség elveire épülő szövetségi államforma kínál megnyugtató megoldást a kevert etnikumú délkelet-európai térség egymással viaskodó népei számára. Tette mindezt a lap-előd, a *Bucuresti Híradó* példájára, amely már két emberöltővel korábban Türr István tábornok balkáni konföderáció-tervébe kapaszkodva merített reményt a Balkánon tornyosuló nemzeti ellentétek feloldásához.⁷⁵

Összefoglalásul, érdemes felidézni, hogy a dualizmus-kori magyar politikai közvélemény előszeretettel emlegette a Balkánt, mint a magyarság történelmi küldetésének terrénumát. Szűk szakértői köröktől eltekintve azonban nem volt tisztában a Balkánt formáló történelmi erők természetével, és nyomatékával. Ebből a szempontból kivételes közvetítő szerepre volt hivatott a kivándorolt magyarság által teremtett, s az ó-haza által is támogatott regáti magyar sajtó, amely a befogadó ország viszonyainak tükrözésével és politikai törekvéseinek bemutatásával a magyar sajtópalettának egyedi színpoltjává válhatott *volna*... A nagyhatalmiság csalóka illúziójától megtévesztett anyaországi politika azonban nem tulajdonított fontosságot a balkáni viszonyokról és mentalitásról közvetlen tapasztalatokat szerzett bukaresti magyar sajtóorgánumoknak. Így azok kijózanító, sőt útmutató jelentőségű látéletei nem hasznosulhattak a feldarabolásra ítélt Szent Istváni állam diplomáciai törekvéseinek jótét korrekciója érdekében, egy balkániasan haszonelvű, a regionális kihívásokra adekvátabb válaszokat adni képes külpolitikai koncepció megfogalmazásában. A románság- és balkáni régióismeret e gazdag forrásbázisát sajnálatosan csak a történetkutatás tudta kiaknázni. Tegyük hozzá, hogy a lehetséges nemzetpolitikai hozadékánál bizonyára csekélyebb eredménnyel...

⁶⁹ Ld.: Makai Béla: A sajtó szerepe a magyar kormány ó-romániai nemzetgondozási programjában = *Századok*, 140. évf. 1. sz. (2006), p. 3-24.

⁷⁰ BMH, 1918. szept. 8.

⁷¹ Mint mondta: “A román csak abban részesült, amit önmaga keresett.” A további együttműködés feltételei között a történetileg kialakult határok elismerése, az irredenta kampány beszüntetése, a romániai magyaroknak (csángók is!) a hazai románsághoz hasonló jogok biztosítása szerepelt. A budapesti keltezésű cikk Románia – Magyarország címmel jelent meg. – BMH, 1918. máj. 5.

⁷² BMH, 1918. aug. 4. A továbbiakban a lap élénk érdeklődést mutatott az internált és bebörtönzött magyarok ügyei iránt. Felrótta ugyanakkor, hogy amíg a magyar belügyminisztérium megszüntette a rendkívüli eljárást a hazai románsággal szemben, Moldvában a magyarokat változatlanul kémkedési ügyekkel zaklatják és megfélemlítik. – BMH, 1918. aug. 18. és szept. 22. Másutt az internáltak élelmezését és orvosi ellátását veszélyeztető korrupciós ügyekről tudósított a lap. – Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. szept. 1.

⁷³ Ld. a Magyarok és románok c. cikkben. – BMH, 1918. aug. 4. A *Magyar-román barátkozás* c. vezércikkben a következőket írta: “Egymáshoz simuló országunk, a kelet és délkelet felé irányuló örködés, a kereskedelmi élet azt követelik, hogy félre téve sehol meg nem alapozott tanokat és eszméket, adjunk egymásnak alkalmat és módot arra, hogy a békés viszony, tartós, maradó barátság fejlődjön ki közöttünk.” A reformkori ruszofóbia közön viszza a lapelőd, a *Bucuresti Híradó* hasábjain, amely a szláv népek közé ékelődött másik „idegen test”-ként említi a magyar és román államokat. – BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 18.

⁷⁴ Ld. a Magyar-román barátkozás c. vezércikkben. – BMH, 1918. okt. 6.

⁷⁵ Türr István egyébként tervezetét William Gladstone, brit miniszterelnökhöz is eljuttatta. – BH = Gazetta de Bucuresci, 1880. máj. 9.